

УДК: 37.014.5:336.14:37.018.43:330.341.1(477)

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

ДМИТРИЄВА Марина

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

<https://orcid.org/0009-0007-0097-2204>

Метою статті є аналіз існуючих інструментів бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення для забезпечення стійкого розвитку економіки знань. Досліджено залежність ІЛР від частки витрат на дослідження і розробки (R&D) у ВВП країн ОЕСР та України, що дозволило оцінити вплив інвестицій у науку та інновації на якість освіти, рівень доходів і тривалість життя населення. Проаналізовано взаємозв'язок між середнім балом із трьох предметів у дослідженні PISA та рівнем ВВП на одну особу (за ПКС) у країнах із різними рівнями фінансування R&D. Встановлено, що країни з вищими витратами на дослідження і розробки демонструють вищі показники людського розвитку та економічного зростання. Досліджено механізм бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні та основні джерела його формування. Визначено ключових учасників процесу фінансування, серед яких уряд, Міністерство освіти і науки України, Міністерство розвитку громад та територій України, місцеві бюджети, засновники освітніх закладів, міжнародні партнери та представники учнів. Запропоновано напрями удосконалення механізму фінансування середньої освіти в Україні, зокрема через впровадження партисипативного бюджетування, покращення верифікованого обліку вчителів і школярів у системі ПАК «АІКОМ» та використання механізму франчайзингу. Визначено основні підходи до партисипативного бюджетування в закладах освіти, що включають різні варіанти розподілу повноважень, залучення учасників та реалізацію проєктів. Запропоновано ключові етапи впровадження механізму франчайзингу в середній освіті як способу підвищення її якості та ефективності.

Ключові слова: бюджетне фінансування, середня освіта, економіка знань, інструменти, партисипативне бюджетування, франчайзинг, ПАК «АІКОМ».

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-43>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективне фінансування загальної середньої освіти є ключовою передумовою забезпечення якісного навчального процесу, формування людського капіталу та соціально-економічного розвитку країни. Однак в Україні система бюджетного фінансування середньої освіти стикається з численними проблемами, серед яких низька ефективність розподілу ресурсів, нерівномірність фінансування між регіонами та недостатнє залучення альтернативних джерел фінансування. В умовах децентралізації особливої актуальності набуває питання розподілу освітньої субвенції та інших трансфертів між громадами, що впливає на можливості регіонів щодо утримання та розвитку закладів освіти.

Однією з ключових наукових проблем є необхідність розробки дієвих інструментів фінансування, які б забезпечували прозорість та ефективність використання бюджетних коштів у системі загальної середньої освіти. Недостатній рівень інвестицій у розвиток освітньої інфраструктури, а також обмежені можливості залучення альтернативних джерел фінансування, таких як міжнародні гранти, приватні пожертви та державно-приватне партнерство, значно ускладнюють підвищення якості освіти. Особливу увагу необхідно сфокусувати на удосконаленні механізмів державно-приватного партнерства у сфері освіти, що дає змогу залучити додаткові фінансові ресурси на розвиток навчальної інфраструктури. Розширення можливостей отримання міжнародних грантів і донорської допомоги сприятиме запровадженню інноваційних освітніх технологій та підвищенню професійного рівня педагогічних кадрів.

Науково-практичне значення вирішення цієї проблеми полягає у розробці підходів до фінансування загальної середньої освіти, що враховують реальні потреби закладів освіти та сучасні тенденції економічного суспільного розвитку. Дослідження способів удосконалення фінансових інструментів загальної середньої освіти сприятиме реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та впровадженню найкращих світових практик у сфері освітнього фінансування. Оптимізація бюджетного процесу покращує рівність доступу до якісної освіти для всіх категорій населення. Таким чином, проблема ефективного фінансування загальної середньої освіти в Україні є однією з ключових в контексті забезпечення сталого розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Бюджетний механізм фінансування середньої освіти як фактор розвитку економіки знань досліджували зарубіжні вчені Коен Дж., Гіл Дж., Поляков М., Беккер Г., Баслом М., Тонг С., Резні Л.,

Вайт Дж., Маресова П., а також їх українські колеги Білозубенко В., Корнєєв М., Лондар С., Шевченко Г., Дем'янишин В., Крупка М., Ажажа М., Дяків О., Шушпанов Д., Пошелюжний В., Мельник Л., Світлична В., Гузар У. та ін. [1-13].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на численні дослідження у сфері бюджетного фінансування освіти, залишається низка невіршених питань, що потребують подальшого опрацювання. По-перше, недостатньо досліджено вплив різних механізмів фінансування на якість освітніх послуг та ефективність використання коштів. По-друге, відсутній комплексний аналіз ролі альтернативних джерел фінансування, зокрема міжнародних грантів, благодійних внесків та державно-приватного партнерства, у забезпеченні сталого розвитку освітньої системи. По-третє, важливо оцінити ефективність розподілу освітньої субвенції між регіонами з урахуванням економічних і демографічних особливостей. По-четверте, недостатньо вивченими залишаються питання підвищення прозорості бюджетного фінансування та запобігання неефективному використанню коштів. Окрім цього, важливим є вивчення механізмів посилення фінансової автономії закладів освіти, що сприятиме покращенню їхньої гнучкості в управлінні ресурсами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз існуючих інструментів бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення в контексті забезпечення стійкого розвитку економіки знань.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бюджетне фінансування освіти відіграє значну роль у розвитку економіки знань в Україні, забезпечуючи рівний доступ до якісної освіти для всіх громадян. Належна державна фінансова підтримка дозволяє школам покращувати інфраструктуру, інвестувати в сучасні технології навчання, залучати кваліфікованих вчителів. Адже фінансована на високому рівні система освіти сприяє інноваціям і критичному мисленню, які є важливими для конкурентоспроможності робочої сили в глобальній економіці. Крім того, стабільне бюджетне фінансування допомагає долати регіональні відмінності в освіті, гарантуючи, що учні в сільській місцевості отримують ті ж можливості, що й учні в містах. Інвестиції в освіту покращують розвиток людського капіталу, що веде до підвищення продуктивності та економічного зростання. Крім того, державне фінансування покликане підтримувати дослідження та розробки в освітніх установах, стимулюючи технологічний прогрес і підприємництво. Посилення механізмів бюджетного фінансування має важливе значення для того, щоб Україна побудувала стійку та динамічну економіку знань, здатну конкурувати на міжнародному рівні.

Аналіз зв'язку між ключовими словами у публікаціях за запитом «інструменти фінансування середньої освіти» в міжнародній наукометричній базі Scopus дає змогу виявити актуальні напрями досліджень та ключові проблеми, які потребують вирішення у цій сфері.

Насамперед варто визначити, які аспекти фінансування середньої освіти є найбільш важливими для розвитку економіки знань. Це сприятиме поглибленню розуміння, як саме фінансування освіти впливає на формування людського капіталу, інновації та економічне зростання (рис. 1).

На рис. 1 показано зв'язки між ключовими словами, пов'язаними із інструментами фінансування середньої освіти, що свідчить про міждисциплінарний характер цієї теми. Центральним поняттям є «education» (освіта), навколо якого згруповані такі важливі терміни, як «higher education» (вища освіта), «students» (учні / студенти), «teaching» (навчання), що підкреслює значення навчального процесу у фінансовій підтримці освітньої сфери. Значна увага приділена терміну «finance» (фінанси), яке тісно пов'язане з «innovation» (інновації), «project management» (управління проектами) та «corporate finance» (корпоративні фінанси), що вказує на актуальність сучасних фінансових інструментів. Важливими є також поняття «sustainable development» (сталі розвиток), «entrepreneurship» (підприємництво) та «economic growth» (економічне зростання), що підкреслює вплив фінансування освіти на розвиток економіки знань. Виділяються зв'язки з «health care» (охорона здоров'я) та «social welfare» (соціальне забезпечення), що свідчить про інтеграцію освітніх і соціальних політик. Також звертається увага на альтернативні підходи до фінансування,

зокрема «crowdsourcing» (краудсорсинг). Загалом рис. 1 демонструє комплексність дослідження фінансування освіти, що охоплює економічні, соціальні та управлінські аспекти.

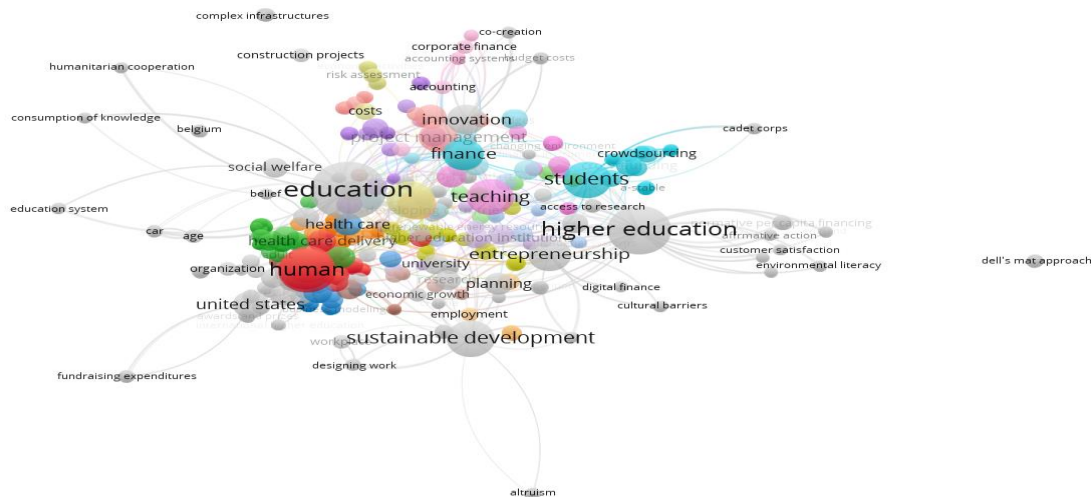

Рис. 1. Зв'язок між ключовими словами у публікаціях за запитом «інструменти фінансування середньої освіти» в міжнародній наукометричній базі Scopus

Джерело: побудовано за [14]

Оцінювання ефективності загальної середньої освіти є важливим елементом аналізу соціально-економічного розвитку держави. Оскільки вона становить фундамент для подальшої освіти та професійного становлення, її якість має значний вплив як на рівень освіченості населення, так і на економічний розвиток країни. Для оцінки ефективності освітньої системи доцільно використовувати загальновизнані економічні та соціальні індикатори, такі як Індекс людського розвитку (ІЛР), валовий внутрішній продукт (ВВП) на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС) або середні результати міжнародних освітніх тестувань, зокрема PISA. Поєднання цих показників дозволяє сформувати комплексне уявлення про роль загальної середньої освіти у розвитку економіки знань.

Дослідження залежності ІЛР від обсягу досліджень і розробок (R&D) (% ВВП) у країнах ОЕСР та Україні дозволяє оцінити, як інвестиції в науку та інновації безпосередньо впливають на якість освіти, рівень доходів і тривалість життя населення. Аналіз цієї залежності дає змогу побачити ефективність фінансування досліджень і розробок у контексті розвитку людського капіталу та в подальшому визначити оптимальні стратегії для підвищення конкурентоспроможності України в економіці знань (рис. 2).

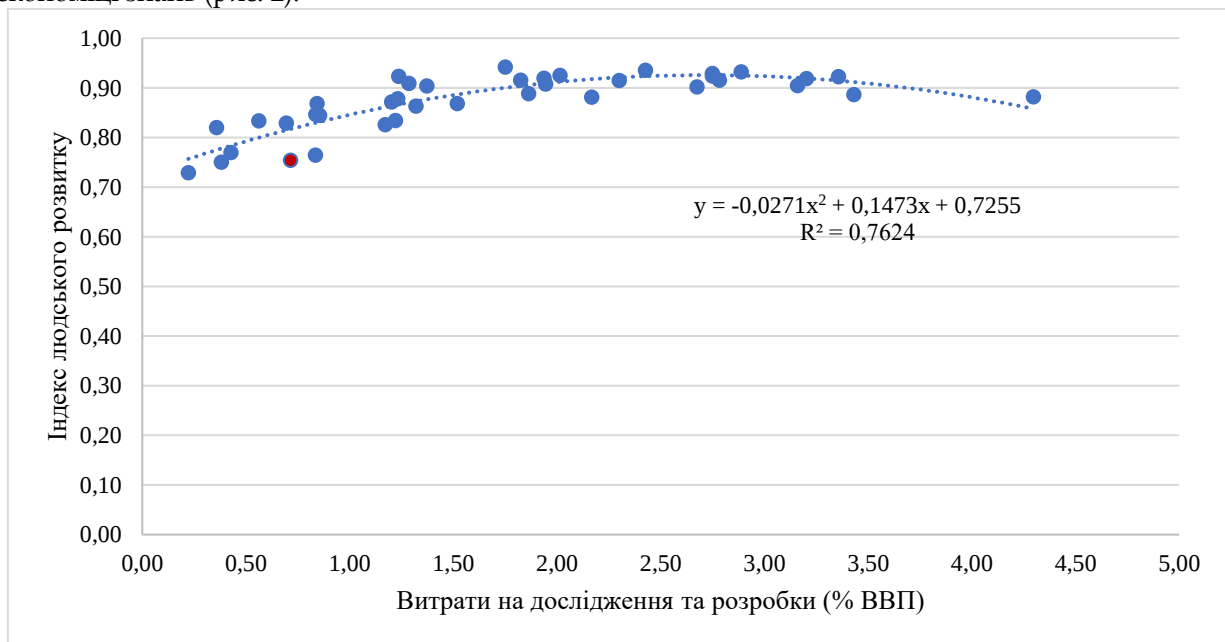

Рис. 2. Залежність ІЛР від обсягу R&D (% ВВП) у країнах ОЕСР та Україні

Джерело: побудовано за [15; 16]

На рис. 2. видно, що між ІЛР та обсягом R&D (% ВВП) у країнах ОЕСР та Україні існує нелінійна залежність, яка описується рівнянням $y = -0,0271x^2 + 0,1473x + 0,7255$ із коефіцієнтом детермінації $R^2 = 0,7624$, що вказує на досить сильний статистичний зв'язок. Зростання інвестицій у дослідження та розробки (R&D) загалом корелює з покращенням ІЛР, однак при перевищенні певного рівня вплив стає менш значущим, що може вказувати на ефект зменшення граничної віддачі інвестицій. Більшість країн ОЕСР демонструють високий рівень людського розвитку при значних інвестиціях у дослідження та розробки (понад 1,7 % ВВП), що свідчить про важливість фінансування науки та інновацій для покращення рівня життя. Водночас, Україна (червона точка) має відчутно нижчий рівень людського розвитку (в середньому за 2000-2022 рр. – 0,75 за ІЛР) та низькі витрати на дослідження і розробки (за аналогічний період менше 1 % ВВП), що помітно відрізняє її від середніх показників країн ОЕСР. Таким чином, дані вказують на позитивну кореляцію між обсягом витрат на дослідження та розвитком людського капіталу, що підтверджується науковими працями у сфері економіки знань. Загалом аналіз показав, що для країн ОЕСР та України вкладення у науково-дослідницьку діяльність є одним з ключових факторів розвитку людського потенціалу.

На рис. 3 проаналізовано взаємозв'язок між середнім балом із трьох предметів, що оцінювалися в дослідженні PISA, та рівнем ВВП на одну особу (за ПКС) у країнах із низькими (менше 1 % ВВП) і високими (від 1 % до 5,6 % ВВП) витратами на R&D.

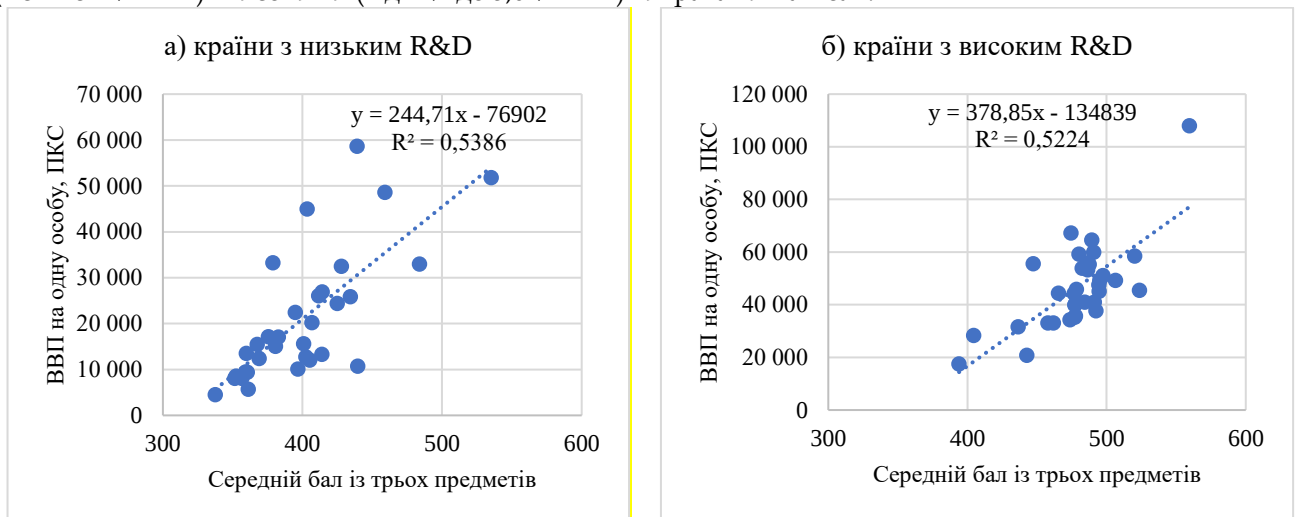

Рис. 3. Залежність між середнім балом із трьох предметів, які оцінювались PISA, та ВВП на одну особу за ПКС для двох груп країн: а) з низькими витратами на R&D (до 0,9 % ВВП) та б) високими витратами на R&D (0,9-5,6 % ВВП)
Джерело: побудовано за [17]

Загалом, як видно на рис. 3, у країнах з низьким рівнем R&D (графік а) спостерігається позитивна залежність між рівнем освіти (середнім балом PISA) та економічним розвитком (ВВП на одну особу за ПКС), причому коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,5386$) вказує на відносно сильний зв'язок. У країнах з високим рівнем R&D (графік б) також спостерігається позитивна кореляція між цими показниками, але коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,5224$) дещо нижчий, що може свідчити про вплив інших факторів на економічний розвиток. В обох випадках існує стійка позитивна залежність між рівнем освіти та економічним добробутом, що підтверджує важливість інвестицій у людський капітал та стимулювання економічного зростання.

На рис. 4 показано модель механізму бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні та основні джерела його формування. Головними учасниками фінансування є уряд, Міністерство освіти і науки України, Міністерство розвитку громад та територій України, місцеві бюджети, засновники освітніх закладів, міжнародні партнери та представники учнів. Взаємодія між цими суб'єктами здійснюється через систему субвенцій, дотацій, грантів та інших фінансових інструментів.

Центральну роль у розподілі освітніх субвенцій відіграє Міністерство освіти і науки України, яке отримує державні та міжнародні трансфери. Уряд, зокрема Державна казначейська служба України, здійснює фінансування через надання освітньої субвенції та субвенції на модернізацію закладів освіти. Водночас Міністерство розвитку громад та територій України займається розподілом освітньої субвенції та коштів на оновлення навчальних установ.

територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника. Причому залучені джерела фінансування мають забезпечувати дотримання норм державних стандартів загальної середньої освіти в частині забезпечення навчального процесу в обсязі навчальних годин викладання.

Партисипативне бюджетування як інструмент бюджетного фінансування загальної середньої освіти в Україні у контексті забезпечення розвитку економіки знань має на сьогодні значний потенціал. Його впровадження покликане посприяти підвищенню прозорості фінансових процесів, зміцненню довіри громадськості до освітньої системи та створенню ефективного механізму розподілу ресурсів відповідно до реальних потреб учнів, вчителів і батьків.

Для удосконалення партисипативного бюджетування у середній освіті в Україні варто здійснити такий ряд кроків:

1. Розробити нормативно-правову базу, в якій буде закріплена процедура участі громадськості у формуванні бюджету закладів освіти. Це передбачає визначення відповідальних органів, розподіл повноважень між учасниками процесу (школами, батьківськими комітетами, місцевими органами влади) та встановлення чітких термінів подання і розгляду пропозицій.

2. Створити оптимальну для кожної зі сторін онлайн-платформу для подачі та голосування за ініціативи, яка дасть змогу батькам, учням, педагогам та іншим зацікавленим сторонам подавати свої проєкти щодо покращення матеріально-технічної бази шкіл, нових освітніх програм, організації додаткових освітніх заходів тощо.

3. Сформувати незалежну комісію для оцінки проєктів, до якої мають ввійти представники органів місцевого самоврядування, батьківських комітетів, освітянської спільноти та громадських організацій. Це забезпечить об'єктивність у прийнятті рішень та мінімізує ризики корупції або непрозорого розподілу коштів.

4. Розширити фінансування за рахунок альтернативних джерел (залучення коштів міжнародних фондів, благодійних організацій та приватних компаній у співфінансуванні проєктів). Це можливо через спеціальні грантові програми, спонсорську підтримку та благодійні внески.

5. Регулярно проводити контроль та звітність за виконанням проєктів. Зокрема, публікувати відкриті звіти із можливістю громадського обговорення та незалежного аудиту.

В табл. 1 наведено різні підходи до побудови моделі партисипативного бюджетування в закладах освіти із трьома варіантами для кожного параметра. Варіанти охоплюють широкий спектр питань, включаючи визначення розміру бюджету, джерела коштів, розподіл повноважень, залучення учасників, реалізацію проєктів та механізми контролю. Це дозволить гнучко адаптувати модель партисипативного бюджетування до конкретних умов та потреб кожного закладу освіти чи громади.

Таблиця 1.

Параметри для побудови моделі партисипативного бюджетування школи

Параметр	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Як визначається розмір шкільного громадського бюджету	загальна сума для всіх шкіл	кожна школа отримує власний бюджет на проєкти	як частка загального громадського бюджету
Розмір бюджету	фіксована сума	максимальний бюджет не більше, у %	мінімальний бюджет не менше, у %
Обсяг фінансування з міського бюджету	фіксована сума	% від бюджету шкільного громадського бюджету	
Джерело коштів шкільного громадського бюджету	окрема міська програма	в рамках конкурсів департаментів (громадський бюджет, гранти мера, конкурси для молоді тощо)	з місцевого бюджету
Хто розпоряджається бюджетними коштами	школа	районне управління освіти	департамент освіти чи інший департамент
Співфінансування	наявне	немає	позабюджетне
Хто запроваджує	орган місцевого самоврядування	орган місцевого самоврядування разом з органом виконавчої влади	
Хто замовник виконання	школа	департамент освіти, інший департамент або декілька департаментів	структурний підрозділ, відповідальний за участь громадськості в цілому або управління, що є відповідальним за громадський бюджет

Параметр	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Хто подає ідею або проєкт	будь-хто (лише школярі)	учні з 5 класу і старше (12-18 років)	учні з 7 класу і старше (14-18 років)
Де реалізують проєкти-переможці	на комунальній території всього міста	лише на території шкіл	на всій території міста
Хто буде користуватись результатами реалізації проєктів	школярі	цільові групи	всі
Хто голосує за проєкти-переможці	учні та учениці голосують в межах школи за проєкти своєї школи	учні та учениці голосують, комісія обирає переможця	учні та учениці всіх шкіл голосують за будь-які проєкти шкіл
Форма голосування	змішане	електронне	паперове
Максимально можлива кількість голосів на одну особу	3	1	5
Мінімальна кількість голосів, необхідна для перемоги проєкту	більшість	рейтинг	цифра голосів
На якому рівні відбувається процес навчання школярів демократичній участі	школа, район чи місто, або декілька з перелічених	у рамках шкільної програми	у рамках позашкільної (неформальної) освіти
Тривалість реалізації (років)	1		
Хто контролює процес	комісія (різний склад)	школа	розпорядник коштів

Джерело: побудовано за [18, с. 22]

Удосконалення верифікованого обліку вчителів і школярів у системі ПАК «АІКОМ» є необхідним для підвищення точності та достовірності освітньої статистики, що сприятиме ефективному плануванню ресурсів, розподілу фінансування та управлінню освітнім процесом. Автоматизація перевірки даних покликана допомогти мінімізувати помилки, уникнути дублювання записів і запобігти неправомірному використанню бюджетних коштів. Крім того, покращений облік дозволить здійснювати моніторинг освітніх результатів, прогнозувати потреби в педагогічних кадрах та оцінювати ефективність реформ. Механізм удосконалення передбачає впровадження таких ключових компонентів:

1. Єдина база даних із перехресною верифікацією.

Створення централізованого реєстру вчителів та учнів із доступом до актуальної інформації через уніфікований ідентифікаційний код: для вчителів – Єдиного державного електронного освітнього реєстру (ЄДЕОР), а для учнів – Реєстру учасників освітнього процесу (РУОП).

2. Інтеграція з державними реєстрами.

Автоматизоване зв'язання даних з Державним реєстром фізичних осіб, Єдиною державною електронною базою з питань освіти (ЄДЕБО), Реєстром застрахованих осіб ПФУ, що дозволить уникнути дублювання персональних даних, фіктивного працевлаштування вчителів та хибного обліку учнів.

3. Впровадження автоматизованих механізмів перевірки коректності даних.

Використання алгоритмів штучного інтелекту для виявлення аномалій у даних (наприклад, подвійної реєстрації вчителів чи учнів, невідповідності обсягу навантаження педагогів реальним навчальним програмам).

4. Запровадження електронного реєстру трудових договорів для освітян.

Реєстр повинен відображати всі трудові відносини працівників закладів середньої освіти, що дозволить уникнути фіктивного працевлаштування та маніпуляцій із навантаженням вчителів.

5. Система автоматизованого контролю та доступу.

Створення алгоритмів періодичної верифікації записів шляхом автоматичного аналізу наявності учнів та вчителів у класах, використовуючи інформацію про відвідуваність, електронні журнали та QR-коди. Це дозволить виявляти розбіжності між фактичною та зареєстрованою кількістю учасників освітнього процесу.

На сьогодні українська система середньої освіти стикається з проблемами, пов'язаними з ефективністю фінансування, забезпеченням якості та інноваціями в освіті. Франчайзинг має всі шанси запровадити практику, яка вже успішно використовується в приватному секторі, зокрема, оптимізоване управління, підзвітність та конкурентоспроможні інновації, водночас гарантуючи, що державні кошти продовжуватимуть підтримувати загальну середню освіту.

Запропонована модель позиціонує державу як франчайзера, а ретельно відібрані приватні організації (або консорціуми) спільно із закладами освіти як франчайзі. Згідно з цією структурою, франчайзі керують закладами освіти або освітніми послугами за стандартизованою моделлю, тоді як фінансування продовжує надходити з державного бюджету за умови суворого контролю якості.

Розглянемо ключові елементи запропонованого механізму франчайзингу:

1. Нормативно-правова та інституційна база потребує законодавчих змін, зокрема, створення спеціалізованого регулюючого департаменту в Міністерстві освіти і науки України, відповідального за встановлення стандартів, надання франшиз та моніторинг ефективності.

2. Дизайн моделі франшизи в освіті передбачає стандартизацію через розробку детального «проєкту франшизи» з навчальними програмами, педагогічними стандартами, вимогами до інфраструктури та контрольними показниками ефективності, присудження прав на франшизу через прозорі конкурентні торги для залучення кваліфікованих організацій, а також визначення у договорах тривалості угоди (зазвичай 10-15 років з періодичним переглядом), показників ефективності (чіткі цілі щодо результатів учнів, якості вчителя і стандартів приміщення) та фінансових домовленостей (комісія за франшизу, бонуси за результатами роботи та умови отримання коштів державного бюджету).

3. Розподіл фінансування здійснюється за рахунок державного бюджету відповідно до встановлених показників, що гарантує прозорість і цільове використання коштів. Основу фінансової підтримки становить базове фінансування, яке забезпечує операційні витрати та відповідає мінімальним стандартам якості освіти. Додатково можуть застосовуватися бонуси за продуктивність, що стимулюють заклади освіти до спільного використання ресурсів та впровадження покращень у навчальних результатах. Важливим аспектом є також механізм розподілу ризиків, який передбачає можливість надання державою початкового фінансування або тимчасової підтримки для реалізації проєктів модернізації чи покращення інфраструктури.

4. Забезпечення та моніторинг якості франшизи потребує комплексного підходу, що включає регулярні аудити, контроль на основі даних і механізми примусу. Періодичні оцінки, як заплановані, так і випадкові, дозволяють перевіряти відповідність діяльності франшизи встановленим стандартам. Впровадження централізованої системи керування даними посприяє аналізу показників ефективності, забезпечуючи прозорість і підзвітність. Додатково, контракти повинні містити штрафні санкції, плани виправних дій і положення про можливу передачу управління державним органам у разі невиконання зобов'язань.

На рис. 5 наведено етапи впровадження механізму франчайзингу в закладах середньої освіти в Україні.

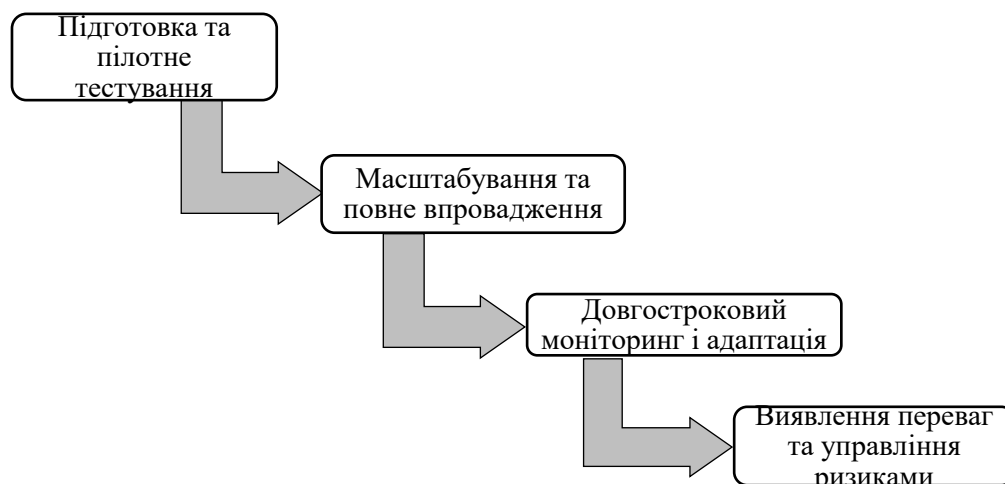

Рис. 5. Етапи впровадження механізму франчайзингу в закладах середньої освіти в Україні
Джерело: розроблено автором

На першому етапі необхідно завершити реформи в нормативно-правовому забезпеченні та створити наглядовий регуляторний орган, який контролюватиме процес франчайзингу в освіті. Для перевірки ефективності моделі слід запустити пілотні франчайзингові програми у вибраних регіонах, залучаючи до оцінки їх результатів вчителів, батьків та місцеву владу. Зворотний зв'язок від зацікавлених сторін дозволить вчасно коригувати недоліки та вдосконалювати механізм управління франшизами. Крім того, важливо розбудовувати потенціал учасників програми, пропонуючи навчальні курси для потенційних франчайзі, щоб вони відповідали національним стандартам освіти та найкращим практикам.

На другому етапі після успішного тестування модель франчайзингу можна масштабувати, відкривши конкурсний процес для участі нових операторів по всій країні. Важливо налагодити ефективний розподіл ресурсів, щоб забезпечити своєчасне фінансування франчайзі на основі їхніх результатів. Державний бюджет повинен включати чіткі механізми підтримки, спрямовані на підвищення ефективності використання коштів. Для сталого розвитку освітньої франшизи слід постійно вдосконалювати проєкт, враховуючи інновації у викладанні, зміну освітніх потреб і відгуки зацікавлених сторін.

На третьому етапі ключовим завданням є оцінка довгострокового впливу франчайзингової моделі на якість освіти, рівність доступу та ефективність управління. Аналіз даних допоможе визначити сильні та слабкі сторони системи, а також внести необхідні коригування у політику. Використання показників ефективності дозволить адаптувати франчайзингові угоди та моделі фінансування відповідно до актуальних потреб освітньої сфери. Таким чином, довгостроковий моніторинг сприятиме підвищенню якості освіти та забезпеченню її сталого розвитку.

На четвертому етапі оптимізація бюджетних витрат через прив'язку фінансування до вимірюваних результатів сприятиме економічній ефективності та підзвітності. Залучення місцевих громад і приватного сектору допоможе адаптувати освітні програми до потреб суспільства, підвищуючи їхню ефективність. Однак, для зниження ризиків необхідно гарантувати рівний доступ до освіти, впроваджувати надійні механізми нагляду та забезпечити баланс між фінансовими інтересами франчайзі та суспільною користю.

Отже, наведений вище механізм франчайзингу в бюджетному фінансуванні середньої освіти в Україні покликаний забезпечити структурований, підзвітний спосіб інтеграції ефективності приватного сектора в державну освіту. Встановлюючи чіткі стандарти, конкурентоспроможні процеси та надійний нагляд, ця модель спрямована на покращення якості освіти та операційної ефективності, забезпечуючи при цьому ефективне використання державних коштів на благо кожного учня в Україні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Бюджетне фінансування відіграє значну роль у забезпеченні доступної та якісної середньої освіти, що є основою для розвитку економіки знань в Україні, оскільки інвестиції в освіту сприяють покращенню людського капіталу, підвищенню продуктивності праці та довгостроковому економічному зростанню. Водночас недостатнє фінансування та його неефективний розподіл залишаються основними проблемами, що гальмують розвиток освітньої сфери.

Дослідження підтвердило існування тісного взаємозв'язку між рівнем інвестицій у науку та інновації (R&D) і якістю освіти, що відображається в результатах PISA та рівні ВВП на одну особу. Підвищення прозорості фінансування та запровадження сучасних фінансових інструментів можуть суттєво покращити ефективність використання бюджетних коштів. Запропонована концепція партисипативного бюджетування для закладів освіти передбачає залучення громадськості до розподілу ресурсів та реалізації освітніх проєктів. Вдосконалення верифікованого обліку вчителів і учнів у системі ПАК «АІКОМ», зв'язок цих даних із даними актуальних реєстрів, є визначальним для забезпечення більшої точності освітньої статистики. Це, зі свого боку, покликане сприяти ефективному плануванню ресурсів, оптимальному розподілу фінансування та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень у сфері освіти. Розглянутий механізм франчайзингу у середній освіті дозволить залучити додаткові інвестиції та підвищити якість навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень повинні бути спрямовані на розробку нових методів оцінки ефективності витрат у сфері освіти, а також на вивчення міжнародного досвіду у використанні бюджетного фінансування для розвитку освіти. Крім того, доцільним буде також дослідження можливості співпраці між державними та приватними інститутами для забезпечення інвестицій в освіту. Також подальші дослідження повинні враховувати роль цифровізації та технологічних інновацій у вдосконаленні процесів фінансування освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Cohen J., Gil J. An entity-relationship model of the flow of waste and resources in city-regions: Improving knowledge management for the circular economy. *Resources, Conservation and Recycling Advances*. 2021. № 12. DOI: 10.1016/j.rcradv.2021.200058.
2. Polyakov M., Bilozubenko V., Korneyev M., Shevchenko G. Selection of parameters for multifactor model in the knowledge economy marketing (country level). *Innovative Marketing*. 2019. № 15 (9). pp. 89–99. DOI: 10.21511/im.15(1).2019.08.
3. Becker G. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, Third Edition. Chicago. The University of Chicago Press. 412 p. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/H/bo3684031.html>.
4. Baslom M., Tong S. Knowledge management (KM) practices in education and learning: Establishing a knowledge economy in Saudi Arabia. *Humanities and Social Sciences Letters*. 2019. № 7 (1). pp. 1–9. DOI: 10.18488/journal.73.2019.71.1.9.
5. Rezny L., White J., Maresova P. The knowledge economy: Key to sustainable development? *Structural Change and Economic Dynamics*. 2019. № 51. pp. 291–300. DOI: 10.1016/j.strueco.2019.02.003.
6. Дем'янишин В. Сучасна парадигма бюджетного механізму держави. Формування ринкової економіки в Україні. 2018. Випуск 40. Частина 1. С. 140–150. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/37134/1/Demianyshyn%20VH%20Form_Rynk_Econ_40_1_2018-141-151.pdf.
7. Крупка М. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. 608 с.
8. Ажажа М. Інвестиції в освіту як фактор інтелектуального прогресу. Соціальна перспектива і регіональний розвиток. 2007. № 2. С. 37–40.
9. Дяків О., Шушпанов Д., Пошелюжний В. Розвиток економіки знань в організації, яка самонавчається. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2020. № 1. С. 113–125.
10. Мельник Л. Еволюція наукових уявлень про економіку знань. Економічний вісник університету. 2015. № 26 (1). С. 37–42.
11. Світлична В. Теоретичний базис нової парадигми суспільства – економіки знань. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2015/No3/184-193.pdf>.
12. Гузар У. Економіка знань та її перспективи для України. Регіональна економіка. 2009. № 1. С. 27–35. URL: https://re.gov.ua/re200901/re200901_027_GuzarUYe.pdf.
13. Лондар С., Бахрушин В., Гапон В., Лондар Л., Пронь Н., Дмитрієва М. Оцінювання бюджетної ефективності загальної середньої освіти в Україні. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 1 (54). С. 564–577. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4290>.
14. Search for articles by keywords “resilience of education”. Web of Science. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/972da252-52f3-40fe-869c-c48dbed1b0ad-014909cf5c/relevance/1>.
15. Human Development Index. UNDP. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>.
16. Research & development spending as a share of GDP. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/research-spending-gdp?tab=table&time=latest>.
17. Research Spending as a Percentage of GDP. Our World in Data. 2021. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/research-spending-gdp>.
18. Шкільний громадський бюджет. Інструментарій для впровадження / За ред. О. Коваленко. Рада Європи. 2020. URL: <https://rm.coe.int/coe-toolkit-for-school-participatory-budgeting-civil-participation-ua/16809e5992>.

REFERENCES:

1. Cohen, J., Gil, J. (2021). An entity-relationship model of the flow of waste and resources in city-regions: Improving knowledge management for the circular economy. *Resources, Conservation and Recycling Advances*. No. 12. DOI: 10.1016/j.rcradv.2021.200058.
2. Polyakov, M., Bilozubenko, V., Korneyev, M., Shevchenko, G. (2019). Selection of parameters for multifactor model in the knowledge economy marketing (country level). *Innovative Marketing*. No. 15 (9). pp. 89–99. DOI: 10.21511/im.15(1).2019.08.
3. Becker, G. (2014). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*, Third Edition. Chicago. The University of Chicago Press. 412 p. URL: <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/H/bo3684031.html>.

4. Baslom, M., Tong, S. (2019). Knowledge management (KM) practices in education and learning: Establishing a knowledge economy in Saudi Arabia. *Humanities and Social Sciences Letters*. No. 7 (1). pp. 1–9. DOI: 10.18488/journal.73.2019.71.1.9.
5. Rezny, L., White, J., Maresova, P. (2019). The knowledge economy: Key to sustainable development? *Structural Change and Economic Dynamics*. No. 51. pp. 291–300. DOI: 10.1016/j.strueco.2019.02.003.
6. Demyanishyn, V. (2018). The modern paradigm of the state budget mechanism. Formation of a market economy in Ukraine. Issue 40. Part 1. pp. 140–150. URL: http://dspace.wnu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/37134/1/Demianysyn%20VH%20Form_Rynk_Econ_40_1_2018-141-151.pdf [in Ukrainian].
7. Krupka, M. (2001). Financial and credit mechanism of innovative development of the economy of Ukraine. Lviv : Publishing center of the Ivan Franko National University of Lviv. 608 p. [in Ukrainian].
8. Azhazha, M. (2007). Investments in education as a factor of intellectual progress. Social perspective and regional development. No. 2. pp. 37–40 [in Ukrainian].
9. Dyakiv, O., Shushpanov, D., Poshelyuzhny, V. (2020). Development of the knowledge economy in a self-learning organization. *Bulletin of the Ternopil National Economic University*. No. 1. pp. 113–125 [in Ukrainian].
10. Melnyk, L. (2015). Evolution of scientific ideas about the economy of knowledge. *University Economic Bulletin*. No. 26 (1). pp. 37–42 [in Ukrainian].
11. Svitlychna, V. Theoretical basis of the new paradigm of society – the knowledge economy. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2015/No3/184-193.pdf> [in Ukrainian].
12. Huzar, U. (2009). Knowledge Economy and Its Prospects for Ukraine. *Regional Economics*. No. 1. pp. 27–35. URL: https://re.gov.ua/re200901/re200901_027_GuzarUYe.pdf [in Ukrainian].
13. Londar, S., Bakhrushyn, V., Gapon, V., Londar, L., Pron, N., Dmytriieva, M. (2024). Assessment of the efficiency of budgetary funding of general secondary education in Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. No. 1 (54). pp. 564–577. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.1.54.2024.4290> [in Ukrainian].
14. Search for articles by keywords “resilience of education”. Web of Science. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/summary/972da252-52f3-40fe-869c-c48dbed1b0ad-014909cf5c/relevance/1>.
15. Human Development Index. UNDP. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>.
16. Research & development spending as a share of GDP. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/research-spending-gdp?tab=table&time=latest>.
17. Research Spending as a Percentage of GDP. (2021). Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/research-spending-gdp>.
18. School Public Budget. Toolkit for Implementation / Edited by O. Kovalenko. Council of Europe. 2020. URL: <https://rm.coe.int/coe-toolkit-for-school-participatory-budgeting-civil-participation-ua/16809e5992> [in Ukrainian].

IMPROVEMENT OF BUDGETARY FINANCING INSTRUMENTS FOR GENERAL SECONDARY EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE KNOWLEDGE ECONOMY

DMYTRIIEVA Marina
Vadym Hetman Kyiv National Economic University

The aim of this article is to analyze the existing budgetary financing instruments for general secondary education in Ukraine and to develop recommendations for their improvement to ensure the sustainable development of the knowledge economy. Budgetary financing plays a key role in providing accessible and high-quality secondary education, which serves as the foundation for the development of a knowledge-based economy in Ukraine. Investments in education contribute to the enhancement of human capital, increased labor productivity, and long-term economic growth. However, insufficient funding and its inefficient allocation remain major challenges hindering the development of the education sector. The dependence of HDI on the share of research and development (R&D) expenditures in the GDP of OECD countries and Ukraine was studied, which made it possible to assess the impact of investments in science and innovation on the quality of education, income level and life expectancy of the population. The relationship between the average score in three subjects in the PISA study and GDP per capita (PPP) in countries with different levels of R&D funding is analyzed. It has been established that countries with higher R&D expenditures demonstrate higher levels of human development and economic growth. The study also explores the mechanism of budgetary financing for general secondary education in Ukraine and the main sources of its formation. The key participants in the financing process have been identified, including the government, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Communities and Territories Development of Ukraine, local budgets, educational institution founders, international partners, and student representatives. Directions for improving the financing mechanism of secondary education in Ukraine have been proposed, including the implementation of participatory budgeting, improvement of the verified accounting of teachers and students in the SHC “AICEM”, and the use of the franchising mechanism. The main approaches to participatory budgeting in educational institutions have been identified, covering various options for power distribution, participant engagement, and project implementation. Key stages of implementing the franchising mechanism in secondary education have been proposed as a means of enhancing its quality and efficiency.

Keywords: budget financing, secondary education, knowledge economy, tools, participatory budgeting, franchising, SHC “AICEM”.